

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ ДЕТЕРМІНАНТИ ДИСТРИБУТИВНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

Н. І. Дяченко, к. і. н., доцент, Донецький національний технічний університет, м. Покровськ, nataliia.diachenko@donntu.edu.ua, orcid.org/0000-0002-2461-6497,

Т. М. Черкавська, к. е. н., доцент, НТУ «Дніпровська політехніка», t.cherkav@gmail.com, orcid.org/0000-0003-0025-0870

Методологія дослідження. Застосування методу аналізу надав можливість проаналізувати морально-етичні детермінанти розподільчої справедливості та очікувані соціально-економічні наслідки і впливи такої обумовленості. Виявлено, що дистрибутивна справедливість відображає рівень організації і стабільності суспільства, має системний характер і залежить від багатьох факторів. Принцип історизму, використаний при аналізі проблеми, надав можливість прослідкувати еволюцію феномену дистрибутивної справедливості в межах морально-етичних концепцій.

Результати. Встановлено, що вплив розподільчої справедливості на стан та духовний розвиток суспільства підвищується й ускладнюється з розвитком виробництва. Показано, що детермінанти порушення відносно системи розподілу призводять до проявів аномії (відсутності пріоритету закону), агресивності та деструктивності в суспільстві. Виявлено, що розподільча справедливість як соціально-культурне і соціально-економічне явище є закономірністю в умовах капіталістичної економіки, призводить до зростання нерівності як в системі розподілу суспільних благ, так і в інших сферах соціального життя. Такий стан сприймається позитивно при умові посилення інституційно-правових інструментів та нормативно-правової рівності.

Новизна. Пов'язано вчинкову активність та ініціативність особистості з впливами духовного та ідеологічного характеру і традиціями, які мають стале вкорінення в суспільстві і проявляють себе в довгостроковій перспективі. В умовах посилення тиску на базові духовні потреби особистості посилюється індивідуалізм в різних формах – від егоїзму до ескапізму.

Практична значущість. Виявлено, що позитивна життєва програма особистості великою мірою залежить від існуючої в суспільстві системи розподілу суспільних благ. Найбільшою втратою внаслідок порушень розподільчої справедливості в Україні є аномія та втрата довіри до інститутів влади. В статті надані рекомендації щодо соціально-культурних та соціально-економічних змін в суспільстві: підвищення якості формування громадянського суспільства, формування ідеологічних платформ економічних перетворень, скорочення розриву між втратами суспільства за рівнем доступу до розподілу матеріальних і духовних благ, посилення уваги суспільних інститутів до морально-етичної складової їх діяльності.

Ключові слова: дистрибутивна справедливість, детермінанта, вчинкова активність, аномія, ескапізм, життєвий вибір, суспільні потреби, морально-етичні норми.

Постановка проблеми. Діалектика сучасних суспільних перетворень потребує вдосконалення тих соціально-економічних механізмів, які безпосередньо впливають на стійкість економіки держави та розвиток її на благо людей. Найважливішим фактором функціонування економічної системи є суперечлива єдність економічної ефективності

і впровадження принципу соціальної справедливості. Справедливість, на думку О. Яременко, відображає ступінь реалізації ціннісно-детермінованих очікувань суб'єктів щодо їхнього статусу, доступу до суспільних ресурсів, праці і доходів та інших істотних умов їхньої життєдіяльності [12, с.49].

Соціальна справедливість демонструє рівень соціального порядку суспільства і має два виміри: розподіл втрат суспільства солідарно між членами суспільства за умов криз та катастроф та рівний доступ до розподілу суспільних благ. Дистрибутивна (розподільча) справедливість залежить від політичних, правових, економічних чинників. Разом з тим, як морально-духовна цінність вона впливає на стійкість держави, суспільних відносин і життєві орієнтири кожного громадянина. В сучасній Україні останнім часом склалася критична ситуація в системі розподілу. Так, за оцінками закордонних фахівців, в Україні 10% населення отримують 40% доходів кінцевого споживання, з яких 90% є тіньовими, а 40% населення має 10% доходів, з яких лише 10% – тіньові [11, с.24].

Як відомо, ще в двадцятих роках минулого століття всесвітній авторитет в соціології Пітерім Сорокін виявив, що стійкість соціальної системи залежить від двох основних параметрів, а саме: рівня життя більшості населення і рівня диференціації прибутків. Чим нижчий рівень життя і більшш відмінності між бідними та багатими, тим більша вірогідність зміни існуючої влади і перерозподілу власності. В Україні ці показники зашкалюють. Разом з тим, морально-етичні детермінанти дистрибутивної справедливості не стали ще предметом всебічного наукового інтересу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на те, що на сучасному етапі історичного розвитку соціальна справедливість стає чи не головним критерієм суспільного ладу, необхідним чинником забезпечення стабільності та економічного зростання держави; до аналізу її проблем зверталися і філософи, і соціологи, і економісти. Концептуальні дослідження беруть свій початок в роботах П. Сорокіна, Р. Мертона, Е. Гіддинса, Ф. Ліста, Й. Шумпетера та інших. Українські дослідники [2, 8] зосереджували увагу на економічних наслідках існуючої системи розподільчої справедливості. До певного часу справедливість розглядалася як основа рівності і зрівняння всіх з усіма. Сучасний погляд на проблему пов'язують з системним аналізом даного явища в суспільстві. Так, в роботах Дж. Ро-

улза «Теорія справедливості» (1971), Д. Белла «Культурні суперечності капіталізму» (1976), Д. Готье «Мораль за згодою» (1986), розподільчу справедливість автори розглядають з позицій свободи вибору, творчості та обдарованості, привілеїв та повноважень окремих соціальних груп.

Без утвердження в суспільстві відносин, побудованих на принципах справедливості, неможливий динамічний та ефективний соціально-економічний розвиток суспільства і гармонійний розвиток кожної людини. Сучасний погляд на проблему враховує, що критерієм дистрибутивної справедливості виступає або соціально виправдана рівність, або соціально виправдана нерівність. На думку В. Мандибури, «базовою основою міри рівності є надання всім членам суспільства рівних стартових умов особистого розвитку, забезпечення можливості реалізації особистих здібностей, а також створення приблизно однакових для всіх членів суспільства способів добування засобів задоволення потреб відтворення життя» [10, с.60].

Але індивідуалістично орієнтований сучасний ринковий спосіб економічного буття допускає соціальну нерівність як таку. В працях відомих зарубіжних науковців А. Сена, Т. Аткинсона, Дж. Роулза проведено детальний аналіз соціальної нерівності та її наслідків, в тому числі і системного характеру. Зокрема вони підкреслюють, що в глобалізованому світі відбувається зростання розриву між бідними і багатими верствами суспільства. Найбільшим такий розрив характерний для країн незрілої демократії. Вітчизняні дослідники, підкреслюючи, що справедливий розподіл є важливішою соціальною потребою, більше уваги приділяють нерівності в розподільчій системі, яка є підґрунтям соціальної напруги і дестабілізації суспільства. Так, в дослідженні А. Гриценко зростання нерівності розподілу соціальних благ визнано закономірним процесом, пов'язаним зі стихійними силами ринкової економіки.[6] В. Мандибура і Н. Томчук-Пономаренко аналіз проблем соціально-економічної справедливості пов'язують з необхідністю вдосконалення системи оподаткування населення [10].

Таким чином, не зважаючи на зацікавленість дослідників щодо змісту, мети та наслідків впливу дистрибутивної справедливості, вони в більший ступені зосередили увагу на економічних факторах та наслідках. Філософсько-економічні та соціально-психологічні проблеми, пов'язані з детермінантами дистрибутивної справедливості, морально-етичні принципи розподілу потребують подальшого дослідження в контексті проєкції майбутнього суспільства.

Формулювання мети статті. Метою статті є виявлення морально-етичного підґрунтя дистрибутивної справедливості та очікуваних соціально-економічних наслідків такої обумовленості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним принципом, який фіксує саме той належний порядок людського співжиття, з давніх часів є справедливість, яка вимагає етично обґрунтованого розподілу благ між людьми. На зазначений зміст поняття про справедливість указує і його походження. Так, давньогрецьке *dike*, що перекладається як справедливість, первісне означало звичай, спосіб життя, в подальшому ж набуло значення правильного, належного звичаю. Подібним чином і латинське *jus* (звідси *justitia*) означає власне право, закон. У річищі цієї мовної традиції й з'являються перші спроби сутнісного осмислення справедливості, що ми їх знаходимо в Демокріта (близько 460 – близько 380 до н.е.), софістів (друга пол. V – перша пол. VI ст. до н.е.), Сократа та інших античних філософів. Своєрідним філософським узагальненням цих спроб можна вважати концепцію Платона, який надав справедливості значення завершальної з-поміж чотирьох основних «полісних добродішностей» – такої, що тільки й дає усім іншим добродішностям (тобто розсудливості, мужності й мудрості) «силу вкорінюватися в людині» («Держава»). При цьому в соціальному плані справедливість, за Платоном, постає як такий ідеальний устрій суспільства, коли кожен із суспільних станів (тобто правителі, воїни, ремісники) сумлінно виконує свої обов'язки й не втручається у справи інших.

Глибоке осмислення категорії справедливості, що надалі стає надбанням світової етичної думки, дає, як і в багатьох інших

випадках, «хрещений батько» європейської етики Аристотель. Зокрема, в нього вперше проведений ґрунтовний поділ справедливості як відплати, зрівняльної й пропорційно-розподільчої справедливості. Аристотелем же простежені важливі взаємозв'язки власне етичних і правових, політичних, а також соціально-економічних аспектів справедливості. Він розглядав два види справедливості – зрівняльну і пропорційно-розподільчу. В основі першої лежить світоглядна ідея людської рівності, утвердження якої мало й має принципове значення для розвитку всієї людської цивілізації. Утвердження цієї ідеї, як і становлення самої зрівняльної справедливості, проходить в історичному процесі ряд стадій. Так, для давньогрецької свідомості (зокрема й для Аристотеля) морально рівними могли бути лише вільні громадяни грецьких міст; на рабів, варварів і навіть жінок античні уявлення про рівність не поширюються (втім, «жінка нижча за чоловіка, але дуже близька йому й найбільшою мірою причетна до його рівності», – зауважує Аристотель [1, с. 460–467]).

Дальший поступ в усвідомленні й утвердженні рівності припадає на епоху буржуазних революцій XVII–XVIII ст. Рівність усіх людей постає як визначальний політико-юридичний принцип, що реалізується в рівності громадянських прав і свобод; закладаються підвалини економічної «рівності можливостей», що передбачає еквівалентність обміну товарів та послуг.

І в XX ст., незважаючи на різноманітні кризові явища в житті сучасного людства, уявлення про людську рівність збагачується новими гранями, його практичне втілення стає більш різноманітним, гнучким і водночас послідовним. Разом з тим XX ст. продемонструвало й наявність певних «глухих кутів» у реальному втіленні ідеї людської рівності. Катастрофою закінчилася спроба запровадити зрівняльні засади безпосередньо щодо розподілу матеріальних благ між людьми – в більшості населення це просто вбило бажання працювати. Не дивно, що слово «зрівнялівка», за яким стояла стійка тенденція соціалістичного способу життя (точніше, його офіційного аспекту), стало врешті-решт викликати відразу. Даний конкретний приклад наочно демонструє важли-

вість якомога чіткішого визначення тієї межі, до якої засади людської рівності є морально виправданими й необхідними – і за якою вони втрачають сенс, стають гальмом на шляху подальшого розвитку. Саме у сфері розподілу матеріальних благ, як уже зазначалося, недостатність суто зрівняльних форм справедливості виявилася в нашому столітті з особливою гостротою. Разом з тим цілком відмовитися від них також неможливо, адже за ними – життєві потреби мільйонів людей.

Проблеми конкретного співвідношення зрівняльних і пропорційно-розподільчих засад соціальної справедливості в контексті сучасних ринкових відносин інтенсивно обговорюються, зокрема, в працях таких теоретиків, як Дж. Роулз («Теорія справедливості», 1971), Д. Белл («Культурні суперечності капіталізму», 1976) та ін. Підхід до цього кола питань Дж. Роулза визначається встановленням двох фундаментальних принципів справедливості: принципу рівної свободи, який утверджує рівноправність людей щодо їхніх базових свобод, і принципу відмінності, котрий зумовлює можливість нерівного розподілу благ його спрямованістю до найбільшої вигоди найменш забезпечених членів суспільства, тобто умовою максимуму.

Що ж до поглядів на справедливість Д. Белла, то він, перебуваючи на позиціях сучасного неоконсерватизму, вважає, що рівність можна справедливо встановлювати лише всередині певних соціальних груп; водночас будь-яка нерівність має відповідати тим умовам життя, соціальному оточенню, роду діяльності, що визначають місце індивіда в суспільстві. Зрештою, як зазначає Д. Белл, єдиним адекватним принципом соціальної справедливості може бути такий: кожному залежно від його особистого внеску й відповідно до повноважень та привілеїв, притаманних його сфері діяльності.

Дистрибутивна (розподільча) концепція справедливості виправдовує справедливість матеріального розподілу, якщо він відбувається за задалегідь визначеною схемою, функціонування якої гарантується державою і, яка в будь-якому випадку має приблизно однаковий вигляд: «від кожного згідно його здібностям (можливостям), кож-

ному згідно його потреб». Історична концепція визнає поділ справедливим, якщо придбання матеріальних благ здійснюється не за конкретною схемою, а внаслідок певної легітимної процедури. Ці два підходи, що існують в сучасній теорії, охарактеризував Н. С. Литвиненко в своїй праці «Проблема дистрибутивної справедливості в контексті сучасних теорій суспільного договору» та Т. А. Алексєєва в статті «Джон Роулз і його теорія справедливості».

Серед представників першого підходу, що міркують в межах ліберальної традиції, найяскравішою фігурою є американський філософ Джон Роулз (1921–2002), відомий своєю книгою «Теорія справедливості» (1971), в якій він, окрім інших, розглядає проблему справедливого матеріального розподілу, пропонуючи власну структурну схему у вигляді двох принципів справедливості. Не менш значною в цьому контексті є теорія Рональда Дворкіна (нар. 1931 р.), який, сприйнявши загальну мотивацію Роулза відносно його принципів, вважає, що інша, відмінна від Роулзової, дистрибутивна схема краще відповідатиме прийнятому лібералами ідеалу. Роберт Нозік (1938–2002), один з представників протилежної за поглядами лібертаріанської течії, на противагу Роулзу, вважає необхідним дослідити процес, внаслідок якого виникає розподіл, і знайти елементи, що зумовлюють його справедливість, у такий спосіб ставлячи під сумнів моральне право втручання будь-якої влади в процедуру розподілу матеріальних благ між членами суспільства.

Спробу захистити принцип індивідуальності особистості, виходячи з роулзівських засад про справедливість керованого державою матеріального розподілу, робить інший політичний філософ, якого, зважаючи на викладені ним міркування, неможливо віднести ані до прибічників Роулза, ані до його ідейних опонентів – представників лібертаріанської течії – Девід Готье (нар. 1932 р.). В книзі «Мораль за згодою» («Morals by Agreement», 1986) Готье намагається захистити концепцію, яка надає незалежний статус принципу індивідуальної особистості, збалансовано поєднаному з принципом соціального союзу. Метою Готье є надання необхідного обґрунтування праву викорис-

товувати особисті фізичні та розумові здібності задля власної користі за умови, що при цьому не буде завдано шкоди становищу інших.

Звичайно, викладеними думками сучасний рівень обговорення проблем соціально-економічної справедливості не обмежується. Однак перебіг цього обговорення уводить все далі від наївно-утопічних уявлень про комуністичний розподіл, що панували в нас у недавньому минулому. Разом з тим, парадоксальність категорії справедливості, її «крихкий» характер не зменшують її впливу на царину духовності людської спільноти. Але не маємо права забувати, що «...Коли хочуть зробити людей добрими й мудрими, толерантними й шляхетними, то неминуче приходять до бажання перебити їх усіх. Робесп'єр вірив у добродетель: він створив Терор. Марат вірив у справедливість: він вимагав двохсот тисяч голів» (Анатоль Франс).

Європейська філософська думка пройшла за певних часів шлях від зневажання бізнесу до його морального виправдання. Масова свідомість посттоталітарних суспільств повинна пройти тим самим шляхом, але за менший проміжок часу. Цей шлях є настільки тяжким, що навіть теоретична думка професіоналів досі залишається на рівні підтримки елементарних вигод і тимчасових, часткових рішень. Нині для того, щоб капіталістичне підприємство було морально схвалене суспільною свідомістю, має відбутися дещо подібне до подій початку століття. Релігійні, філософські, етичні пошуки і політико-економічне зрушення повинні гармонізувати відношення економіки та моралі. Їх узгодження є умовою життєздатності суспільства.

Разом з тим, тривалі соціально-економічні зміни в країні вимагають актуалізації суб'єктних властивостей особистості, а саме: ініціативності, самодисципліни, соціальної активності, самореалізації та саморегулювання [7, с.76]. Саме в діяльності, вчинковій активності, на думку М. М. Бахтіна, людина здатна усвідомлено щоденно співставляти власну поведінку з встановленими в суспільстві соціальними нормами. Саме в такому випадку зовнішнє переходить у внутрішнє, перетворюючись, таким чином,

в переконання людини та її розумний вибір [4, с.75].

В свою чергу, невирішені протиріччя розподілу починають проявляти себе вчинками вищого емоційного негативізму: жорстокістю, агресивністю, вандалізмом, сімейним насиллям. Люди, які викинуті суспільством за межі існування, прагнуть зруйнувати той спосіб життя, який вважають ситим і безтурботним незаслужено. Аномія проявляється не тільки в порушенні соціальних норм, але і в ескапізмі: особа прагне відійти від суспільних справ, відмовляється від соціально активної позиції, а своїм мовчанням демонструє незгоду з встановленими нормами. Розчарування внаслідок нереалізованих мрій, ідей та життєвих завдань людина переносить на своє найближче середовище, створюючи осередок байдужості і безнадії. Таким чином, несправедливий розподіл суспільних благ знижує якість людського капіталу, посилює кризові явища в суспільстві.

В пошуках позитивного вирішення цієї складної проблеми науковці пропонують оригінальні шляхи. Так, В. М. Геець і А. А. Гриценко вказують, що таким інструментом може стати «новий прагматизм», головним принципом якого є «краща здатність формування капіталу при менш нерівномірному розподілі доходів» [5, с.6].

Досить відомий шлях подолання не рівності розподілу, а, скоріше зниження соціальної напруги у зв'язку з ним пропонують деякі західні науковці, а саме – безумовний основний дохід, який повинен виплачуватися громадянам для покриття найелементарніших потреб. Але ми бачимо в українському суспільстві наслідки такої економічної стратегії: люди хочуть бути вільними, без приниження гідності працювати і отримувати зароблене. Тому аморальність та бездуховність в «битвах олігархів» приводить не тільки до втрати надії на дистрибутивну справедливість, але і втрату надії на майбутнє та інклюзію в середовище цивілізаційного світу.

В. Мандибура і Н. Томчук-Пономаренко вважають, що в Україні «абсолютно розтоптані принципи справедливості цивілізованого капіталістичного суспільства», а замість них домінують кардинально протилежні тенденції, а саме: багаті мають право

необмежено збагачуватись, коли більшість суспільства живе в умовах стійкого зубожіння; зберігається така система розподілу, в умовах якої бути бідним дуже дорого, а надбагатим – дешево [11, с.72]. Дослідники вважають, що перш за все причиною такого стану є низька особиста культура найбагатшого та «морально-убогого» прошарку населення, яке живе за рахунок нетрудових, кримінальних, паразитарних та нееквівалентних до затрат праці отриманих доходів.

Висновки. У ході дослідження автори прийшли до наступних висновків:

1. Феномен дистрибутивної справедливості трактується дослідниками неоднозначно. Разом з тим, існує думка, що це складне, системне явище, обумовлене політичними, правовими, економічними і морально-етичними факторами.

2. Якщо правові та економічні наслідки соціальної нерівності розподілу благ підлягають конкретно визначеному формату, то етично-моральні і духовні наслідки порушень дистрибутивної справедливості мають невизначений або складний для визначення характер. Це пов'язано з тим, що традиційні явища духовного мають глибше укорінення в суспільстві і проявляються в довгостроковій перспективі.

3. У розвитку суспільства його морально-етичні основи мають визначальне значення. Це стосується всіх процесів і явищ, в тому числі і розподілу суспільного багатства і суспільних благ. Але в умовах порушення норм моралі в справах державності, управління, розподілу і праці особистість самостійно починає шукати шляхи виходу для себе. Прагнення до збереження свободи вибору, гідності і реалізації життєвих завдань та мрій людини, не враховуються в політиці глобалізованого розвитку. Індивідуалізм, який розглядають як здатність і можливість людини самостійно та вільно встановлювати не тільки мету і пріоритети своєї діяльності; обирати для цього відповідні засоби і діяти в межах, встановлених державою (суспільством) правил і, залежно від цього, претендувати на частку в розподілі. Тому особистість прагне реалізувати свою життєву програму в тому середовищі, в тій державі, яка, з позиції індивідуума найбільш справедлива до своїх громадян. У подальших студіях

плануємо детальніше проаналізувати акцентовані питання.

Література

1. Аристотель. Никомахова етика/ Аристотель// Сочинения: в 4-х т. Т.4. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.
2. Алексеева Т. А. Джон Роулз и его теория справедливости / Т. А. Алексеева // Вопросы философии. – 1994. – №10. – С. 112–118.
3. Артьомова Т. І. Європейські цінності: інтелектуальний простір цивілізаційного діалогу / Т. І. Артьомова // Економічна теорія. – 2018. – №3. – С. 5–28.
4. Бахтін М. М. До філософії вчинку / М. М. Бахтін // Психологія і суспільство. – 2019. – №1. – С. 5–34.
5. Гесць В. М. «Новий прагматизм» як інструмент інклюзивної глобалізації/ В. М. Гесць, А. А. Грищенко // Економіка України. – 2019. – №1. – С. 3–15.
6. Грищенко А. А. Соціальна справедливість як складова архітектури безпечного економічного розвитку/ А. А. Грищенко // Український соціум. – 2017. – №4. – С. 9–21.
7. Липка А. А. Відповідальність особистості в контекстах життєвого шляху і соціального повсякдення: психологічний аспект / А. А. Липка // Психологія і суспільство. – 2019. – №1. – С. 74–82.
8. Литвиненко Н. С. Проблема дистрибутивної справедливості в контексті сучасних теорій суспільного договору / Н. С. Литвиненко // Актуальні проблеми духовності. – Кривий Ріг, 2006. – С. 87–103.
9. Локк Дж. Два трактата о правлении. – Соч. в 3т. / Пер. с англ.. – Т.3 / Ред. и сост. Субботин А. А. – М. : Мысль, 1988. – 414 с.
10. Мандибур В. Шляхи забезпечення соціально-економічної справедливості оподаткування доходів населення / В. Мандибур, Н. Томчук-Пономаренко // Економічна теорія. – 2018. – №3. – С. 59–82.
11. Мандибур В. Політекономія відчуження та експлуатації праці: ретроспекція підходів та проблеми сучасності / В. О. Мандибур // Економічна теорія. – 2019. – №3. – С. 5–28.
12. Яременко О. Противоречивое единство экономической эффективности и социальной справедливости как фактор функционирования и эволюции экономических систем / О. Н. Яременко // Экономическая теория. – 2016. – №4. – С. 19–32.

References

1. Arystotel. (1983). Nykomakhova étyka. Moskva: Mysl.
2. Alekseeva, T. (1994). Dzhon Roulz i ego teoriya spravedlivosty. Voprosy fylosofii, (10), 112–118.
3. Artiymova, T. (2018). Yevropeyski tsinnosti: intelektualnyy prostir tsyvilizatsynoho dialohu. Ekonomichna teoriia, (3), 5-28. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2018_3_3. DOI: <https://doi.org/10.15407/ecte2018.03.005>

4. Bakhtin, M. (2019). Do filosofiyi vchynku. *Psykhoholohiya I suspilstvo*, (1), 5-34. Retrieved from DOI: 10.2307/2501761/
5. Heyets, V., & Hryshchenko, A.A. (2019). «Novyy prahmatyzm» yak instrument inkluzyvnoyi hlobalizatsiyi. *Ekonomika Ukrayiny*, (1), 3-15.
6. Hrytsenko, A. (2017). Sotsialna spravedlyvist yak skladova arkhitektoniky bezpechnoho ekonomichnoho rozvytku. *Ukrainskyy sotsium*, (4), 9-21. Retrieved from DOI: 10.15407/socium2017.04.009
7. Lypka, A. (2019). Vidpovidalnist osobystosti v kontekstakh zhyttyevoho shlyakhu i sotsialnoho povsyakdennya: psykholohichnyy aspekt. *Psykhoholohiya I suspilstvo*, (1), 74-82. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2019_1_8. DOI:10.35774/pis2019.01.074
8. Lytvynenko, N. (2006). Problema dystributyvnoyi spravedlyvosti v konteksti suchasnykh teoriy suspil'noho dohovoru. *Aktualni problemy dukhovnosti*, 87-103. Kryvyi Rih.
9. Lokk, Dzh. (1998). Dva traktata o pravlenii. Moskva: Mysl.
10. Mandybura, V., & Tomchuk-Ponomarenko, N. (2018). Shlyakhy zabezpechennya sotsial'no-ekonomichnoyi spravedly-vosti opodatkuvannya dokhodiv naselennya. *Ekonomichna teoriya*, (3), 59-82. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2018_3_6. DOI: <https://doi.org/10.15407/et2018.03.059>
11. Mandybura, V. (2019). Politekonomiya vidchuzhennya ta ekspluatatsiyi pratsi: retrospektsiya pidkhodiv ta problemy suchasnosti. *Ekonomichna teoriya*, (3), 5-28. Retrieved from http://libtomcat.knute.edu.ua/library/DocDescription?doc_id=254895 DOI: <https://doi.org/10.15407/et2019.03.005>
12. Yaremenko, O. (2016). Protyvorechyevoe edynstvo ekonomicheskoy efektyvnosti i sotsialnoy spravedlivosti kak faktor funktsionirovaniya y evolyutsyy ekonomicheskikh system. *Ekonomichna teoriya*, (4), 19-32.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОЙ ДЕТЕРМИНАНТЫ ДИСТРИБУТИВНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

*Н. И. Дьяченко, к. и. н., доцент, Донецкий национальный технический университет,
г. Покровск, Т. М. Черкавская, к. э. н., НТУ «Днепропетровская политехника»*

Методология исследования. Применение метода анализа дало возможность проанализировать морально-этические детерминанты распределительной справедливости, ожидаемые социально-экономические последствия и влияние такой обусловленности. Выявлено, что дистрибутивная справедливость отражает уровень организации и стабильности общества, имеет системный характер и зависит от многих факторов. Принцип историзма, использованный при анализе проблемы, предоставил возможность проследить эволюцию феномена дистрибутивной справедливости в пределах морально-этических концепций.

Результаты. Установлено, что влияние распределительной справедливости на состояние и духовное развитие общества повышается и усложняется с развитием производства. Показано, что детерминанты нарушения относительно системы распределения приводят к проявлениям аномии (отсутствию приоритета закона), агрессии и деструкции в обществе. Выявлено, что распределительная справедливость как социально-культурное и социально-экономическое явление является закономерностью в условиях капиталистической экономики, порождает рост неравенства – как в системе распределения общественных благ, так и в других сферах социальной жизни. Такое положение воспринимается положительно при условии усиления институционально-правовых инструментов и нормативно-правового равенства.

Новизна. Связана поведенческая активность и инициативность личности с воздействиями духовного и идеологического характера и традициями, которые имеют постоянное укоренение в обществе и проявляют себя в долгосрочной перспективе. В условиях усиления давления на базовые духовные потребности личности усиливается индивидуализм в различных формах – от эгоизма к эскапизму.

Практическое значение. Выявлено, что положительная жизненная программа личности во многом зависит от существующей в обществе системы распределения общественных благ. Самой большой потерей в результате нарушений распределительной справедливости в Украине является аномия и потеря доверия к институтам власти. В статье даны рекомендации по социально-культурным и социально-экономическим изменениям в обществе: повышению качества формирования гражданского общества, формированию идеологических платформ экономических преобразований, сокращению разрыва между стратами обще-

ства по уровню доступа к распределению материальных и духовных благ, усилению внимания общественных институтов к морально-этической составляющей их деятельности.

Ключевые слова: дистрибутивная справедливость, детерминанта, поведенческая активность, аномия, эскапизм, жизненный выбор, общественные потребности, морально-этические нормы.

PROBLEM OF MORAL-ETHICAL DETERMINANTS OF DISTRIBUTIVE JUSTICE: SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES

N. I. Diachenko, Ph. D (History), Associate Professor, Donetsk National Technical University, Pokrovsk

T. M. Cherkavska, Ph. D (Econ.), Associate Professor, Dnipro University of Technology

Methods. The analysis method made it possible to analyze the moral and ethical determinants of distributive justice, as well as the expected socio-economic consequences and the impact of such conditioning. It was revealed that distributive justice reflects the level of organization and stability of society, has a systemic nature and depends on many factors. The principle of historicism, used in the analysis of the problem, provided an opportunity to trace the evolution of the phenomenon of distributive justice within the framework of moral and ethical concepts.

Results. It has been established that the influence of distributive justice on the state and spiritual development of society increases and becomes more complicated with the development of production. Theoretical studios of modern researchers, both foreign and Ukrainian, show that, from the standpoint of the moral and ethical determinants, violations of the distribution system lead to manifestations of anomie (lack of priority of the law), aggression, and destruction in society. It is revealed that distributive justice as a socio-cultural and socio-economic phenomenon is natural in a capitalist economy, as is the growth of inequality - both in the distribution system of public goods and in other areas of social life. This situation is perceived positively provided that institutional and legal instruments and regulatory equality are strengthened.

Novelty. The analysis provided an opportunity to connect the behavioral activity and initiative of a person with influences of spiritual and ideological nature and traditions that are constantly rooted in society and manifest themselves in the long term. In conditions of increasing pressure on the basic spiritual needs of the individual, individualism in various forms intensifies - from selfishness to escapism.

Practical value. It is revealed that the positive life program of an individual largely depends on the existing system of distribution of public goods in society. The biggest loss as a result of violations of distributive justice in Ukraine is an anomie and a loss of confidence in government institutions. The article provides recommendations on socio-cultural and socio-economic changes in society: improving the quality of the formation of civil society, forming ideological platforms for economic transformation, narrowing the gap between the strata of society in terms of access to the distribution of material and spiritual goods, and increasing the attention of public institutions to moral ethical component of their activities.

Keywords: distributive justice, determinant, behavioral activity, anomie, escapism, life choice, social needs, moral and ethical standards.

Надійшла до редакції 31.01.20 р.